

FORME DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚII DIDACTICE ȘI DE ASIGURARE A CONTINUITĂȚII ÎNTRE CICLURILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR

FORMS OF TEACHING AND CONTINUING ACTIVITY BETWEEN HIGHER EDUCATION CYCLES

Carolina ȚURCANU, dr., cerc. șt. super.

LCȘ "Dezvoltarea politicilor educaționale", Universitatea de Stat din Moldova

Natalia TOMA, doctorand, cerc. șt. stagiar

LCȘ "Dezvoltarea politicilor educaționale", Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Articolul este dedicat problemei privind formele de organizare a activității didactice în cadrul învățământului superior. Pe larg sunt analizate diferite clasificări ale cursurilor și seminarelor universitare, fiind formulate cerințele înaintate față de eficiența acestora. Accentul se pune și pe formele netradiționale de organizare a învățării. Totodată, sunt specificate funcțiile formelor de organizare a procesului didactic, autorii evidențiind funcția de asigurare a continuității curriculare și procesuale a ciclurilor învățământului superior.

Abstract. The article is dedicated to the issue of the forms of organizing teaching activity in higher education. Various classifications of university courses and seminars are extensively analyzed, and the requirements for their effectiveness are formulated. The emphasis is also on non-traditional forms of learning organization. At the same time, the functions of the forms of organizing the didactic process are specified, the authors emphasizing the function of ensuring the curricular and procedural continuity of higher education cycles.

Cuvinte-cheie: forme de organizare a instruirii, curs universitar, seminar universitar, forme tradiționale, forme netradiționale, continuitate, cicluri ale învățământului superior.

Key words: forms of organizing instruction, university course, university seminar, traditional forms, non-traditional forms, continuity, cycles of higher education.

Introducere

Se cunoaște că procesul de instruire nu poate avea loc fără a fi determinate finalitățile, conținutul și formele de organizare ale acestuia. În același timp, în teoria și practica educațională formele prin care se asigură unitatea organizațională a acestui proces sunt prezentate ca fiind: „forme de organizare a învățământului”, „forme de organizare a instruirii”, „forme de instruire”, „forme organizaționale de instruire”.

Cu referire la instruire, forma este un construct/construcție a procesului de instruire. În didactică s-a consolidat noțiunea „formă de organizare a instruirii”, deși categoria „formă” include în sine semnificația de „organizare”. Totuși, această îmbinare de cuvinte nu este o tautologică.

Organizarea este o construcție internă, gândită, reglementată, planificată, constituită dintr-un număr de unități/părți diferențiale, autonome ale unui întreg, determinate de structura acestuia; totodată, acest construct reprezintă totalitatea proceselor, acțiunilor care conduc la apariția și dezvoltarea interconexiunii dintre părțile/unitățile întregului. Așadar organizarea presupune unirea părților într-un întreg în baza unei intenții, obiectivelor și în raport cu regulile și procedurile respective. Deci în categoria „forma instruirii” se identifică caracterul obiectiv al conținutului și al

strategiilor didactice, iar în categoria „forma de organizare a instruirii” se evidențiază caracterul conștient al managementului procesului de instruire.

Forma de organizare a instruirii trebuie privită ca un sistem de etape repetabile ciclic și realizabile în cadrul interconexiunii activității profesorului și a studentului în vederea atingerii finalităților proiectate.

Forma de organizare a instruirii, alături de „obiective/finalități”, „conținuturi” și metode/strategii didactice”, constituie categoria de bază a didacticii și poate fi analizată numai în unitate cu categorii alăturate. Orice strategie didactică, metodă didactică se reflectă într-o anumită formă, constituind esența internă a acesteia [1, p.386].

Totodată, formele de organizare a instruirii în cadrul universitar îndeplinesc și alte funcții, în primul rând – de asigurare a continuității organizaționale, dar și curriculare a ciclurilor învățământului superior, prin crearea unui cadru reglator cu referire la formele-nucleu de instruire, dar și cu referire la valențele și oportunitățile acestor forme de a valorifica curricula și strategiile didactice adecvate. Cu alte cuvinte, formele de organizare a instruirii, având un statut invariant pentru toate trei cicluri ale învățământului superior, asigură unitatea organizațională a învățământului universitar, reflectând în același timp, particularitățile conținutale, specifice fiecărui ciclu și/sau procesului de formare profesională. Aceasta însă nu exclude existența și apariția unor forme alternative (variabile) de organizare a instruirii în cadrul învățământului superior.

Cursul și seminarul universitar în dezvoltare

Cursul și seminarul universitar reprezintă o formă de organizare a activității didactice proiectată și realizată în mod special în învățământul superior [2].

Conceptul pedagogic de curs/seminar universitar definește ansamblul activităților de învățare conform curriculumului universitar, cu un număr de ore repartizate semestrial.

Din perspectiva proiectării curriculare, cursul/seminarul universitar se proiectează ca parte a curriculumului universitar, care se raportează la o disciplină academică ce comportă un anumit tip de învățământ teoretic sau practic, necesar pentru atingerea unui anumit nivel de cunoștințe/competențe sau de calificări. Ele sunt instituționalizate în contextul unor documente curriculare care orientează realizarea procesului de predare-învățare-evaluare.

Necesitatea dezvoltării permanente a valențelor cursului/seminarului universitar reprezintă o linie de politică educațională, proprie învățământului superior.

Tipologia cursurilor/seminarelor universitare reflectă ponderea anumitor finalități curriculare specifice unei strategii de proiectare și de realizare a activității didactice. Aceste finalități specifice sugerează posibilitățile de clasificare a cursurilor și seminarelor universitare.

Cursul universitar este considerat forma principală a activității didactice în învățământul universitar, având la bază criteriul activității frontale de predare – învățarea.

În conformitate cu scopul urmărit, se disting:

- *cursul introductiv*: orientarea generală în problematica cursului;
- *cursul tematic curent*: prezentarea selectivă și structurală a temelor planificate;
- *cursul de sinteză*: sistematizarea și generalizarea problemelor esențiale ale disciplinei.

În conformitate cu raportul teorie-practică, se disting:

- *cursul teoretic*: se aplică la toate disciplinele;
- *cursul practic-aplicativ*: se aplică la disciplinele tehnice, medicale, psihologice, artistice;
- *cursul sandwich (modular-integrativ)*: alternează etapele de comunicare teoretică cu cele de activitate practică.

După ponderea metodelor didactice, se disting:

- *cursul prelegere clasică*;
- *cursul dezbateri*;
- *cursul mixt prelegere-dezbateri*.

Cursurile constituie forma cea mai des întâlnită în cadrul învățământului universitar. Cursurile slabe se consideră unul dintre principalele obstacole privind realizarea unui învățământ universitar de calitate.

Pentru a fi eficientă activitatea didactică desfășurată prin curs, trebuie să se îndeplinească următoarele condiții:

- încadrarea temei cursului în tematica-cadru, pentru a asigura unitatea de predare-învățare-evaluare;
- proiectarea taxonomică a finalităților/competențelor;
- asigurarea consistenței, continuității și coerenței logice a conținutului disciplinei;
- stabilirea corelațiilor dintre cursurile fundamentale și cele de specialitate, dintre teorie și practică;
- deschiderea spre multidisciplinaritate;
- cunoașterea studiului actual și de perspectivă al cercetării științifice în domeniul respectiv;
- crearea ambianței de comunicare profesor-student;
- stimularea interesului și motivației de învățare.

Generalizând cu privire la conținutul acestor condiții, putem formula *patru reguli* de bază, a căror respectare asigură realizarea efectivă a unui curs universitar: 1) *definirea clară a subiectului sau a problemei care urmează a fi abordată*; 2) *luarea în considerare a nivelului de competențe ale studenților*; 3) *stabilirea coerenței dintre finalități-conținuturi-tehnologii și evaluare*; 4) *luarea în considerare a criteriilor valorice, intereselor și preocupărilor studenților* [3, p.31-32].

Seminarul universitar, ca și cursul universitar, este forma de bază a organizării activității didactice în învățământul superior. Dacă în cadrul cursului universitar accentul

cade pe comunicarea/acumularea cunoștințelor, atunci în cadrul seminarului accentul se pune pe aprofundarea, sistematizarea cunoștințelor și pe formarea de competențe.

În conformitate cu scopul urmărit, se disting:

- *seminarul introductiv*: de inițiere în tematica și problematica cursului, de formare a competențelor de informare și documentare etc.;
- *seminarul de reluare și aprofundare* a anumitor probleme abordate în cadrul cursului, de realizare a corelațiilor intra-, inter- și transdisciplinare;
- *seminarul de dezvoltare* a tematicii cursului;
- *seminarul aplicativ* de rezolvare a sarcinilor și a problemelor;
- *seminarul-training* de formare și dezvoltare a unor competențe cognitive și aplicative/profesionale;
- *seminarul integrativ*: îmbinarea cercetării cu trainingul, formarea competențelor cognitive axată pe practica profesională etc.;
- *seminarul de evaluare*: testare, verificări orale etc.

După metodele aplicate, se disting:

- *seminarul-dezbateri*;
- *seminarul pe baza referatelor*;
- *seminarul pe baza exercițiului*: rezolvare de probleme și exerciții, analiza textelor etc.
- *seminarul pe baza cercetării*;
- *seminarul pe baza jocului didactic*;
- *seminarul brainstorming-ului* etc.

Pentru a fi eficientă, activitatea didactică desfășurată prin seminar trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- formularea taxonomică a finalităților/competențelor;
- selectarea subiectelor și a problemelor importante;
- antrenarea studenților în învățarea activă;
- schimbul liber de opinii;
- deschiderea spre aplicabilitatea practică a cunoștințelor teoretice;
- corespunderea finalităților, conținuturilor și strategiilor de învățare;
- realizarea corelației intra- și interdisciplinare (transdisciplinare);
- rezolvarea exercițiilor și problemelor variate, actuale din perspectiva formării cognitive și profesionale;
- evaluarea formativă a rezultatelor activității studenților.

Seminarul se aplică în organizarea activității didactice a unui grup de studenți format, de obicei, dintr-un număr de 20-25 de discipoli (conform normelor stabilite). În cadrul seminarului, studenții împreună cu profesorul dezbate temele și problemele ce țin de obiectul de studiu.

Dezbaterile se consideră esențiale pentru un studiu eficient. Acestea oferă

studentului posibilitatea de a testa, de a clarifica, de a îmbunătăți, de a dezvolta propriile competențe cognitive și profesionale. Dezbaterile sunt un mijloc de a dobândi o gamă mai largă de cunoștințe și competențe decât dacă acestea ar putea fi obținute printr-o altă modalitate de predare. Așadar seminarul reprezintă o modalitate eficientă de a stimula învățarea activă a subiectului educațional.

Tehnicile predării - învățării în cadrul seminarului sunt foarte variate. Organizarea activității didactice în grupuri mici poate fi considerată cea mai eficientă, deoarece:

1. Poate asigura un cadru social sigur, în care până și studenții mai puțin activi se simt capabili să aducă o contribuție proprie la rezolvarea problemelor puse.
2. Îi încurajează pe studenți să contribuie prin ideile, părerile și relațiile lor la evaluarea și acceptarea acestora; să clarifice, să aprofundeze și să dezvolte afirmațiile lor pentru a răspunde la întrebările colegilor și a satisface criteriile înaintate de aceștia; să-și dezvolte capacitățile de exprimare și de comunicare eficientă; să-și dezvolte abilitățile de a accepta și a propune soluții și de a contribui la un consens de idei; să coopereze în cadrul activității respective.
3. Îi încurajează pe studenți să-și asume responsabilitatea pentru propria învățare și să ia hotărâri în ceea ce privește propriul progres.

Minigrupurile (Buzz Groups) sunt grupuri mici (2-6 persoane) de studenți, cărora li se propune o temă (un subiect) de discuție pe o perioadă limitată în cadrul seminarului. Modalitățile de formare a minigrupurilor sunt foarte variate: tragerea la sort; alegerea proprie; conform interesului față de problemă; conform rolurilor propuse etc.

Metodele de instruire și sarcinile didactice reprezintă instrumentarul de bază în organizarea seminarului universitar atât la nivelul activității în grupuri mici, cât și la nivelul activității individuale și colective. În acest context, remarcăm că modelul de proiectare didactică a seminarului (structura seminarului) depinde, în primul rând, de tipul seminarului (introdactiv, de reluare, de aplicare etc.), de tipologia finalităților, dar și de metodele aplicate [3, p.38-39].

De la forme tradiționale de organizare a activității didactice la cele netradiționale

Necesitatea de a căuta noi forme de organizare a activității didactice în cadrul universitar este determinată de mai mulți factori și tendințe pe plan național și internațional, cum ar fi:

- promovarea învățământului centrat pe student;
- promovarea strategiilor de formare a competențelor și a sistemului de valori;
- promovarea învățării active și interactive;
- orientarea procesului de învățare la formarea gândirii critice, producerea de noi cunoștințe și experiențe;
- contextualizarea actului de învățare și cercetare etc.

Este foarte greu de imaginat că profesorii care se axează în activitatea lor pe aceste prevederi/concepte propun cursuri tradiționale, unde studenții sunt pasivi ascultători.

Cercetările actuale în domeniul psihologiei educaționale, dar și al didacticii universitare orientează profesorii să aplice unele mecanisme psihologice, care ar crea noi oportunități de valorificare mai eficientă a formelor de organizare a activității de învățare.

În acest sens, se identifică următoarele mecanisme: comunicarea, conflictele de rol, reflexia etc.

Comunicarea reprezintă cea mai eficientă cale de a include studenții în actul de învățare activă, prin schimbarea rolurilor verbale ale profesorului și studentului, când ultimul devine cel care nu doar asimilează, ci și emite informația și dă de înțeles că a perceput-o. Anume vorbirea dialogată permite schimbarea consecutivă a rolurilor verbale/comunicative dintre profesor și student.

Pentru a promova eficient această abordare este nevoie de a modela/proiecta schimbarea de roluri comunicative, astfel încât cursul respectiv să fie predat de doi profesori, care cunosc la un nivel înalt materia, sunt compatibili unul cu altul, sunt deschiși spre inovații și experimentare. Evident, ei trebuie să aibă aceleași motive, orientări didactice, scopuri etc. Numai în așa caz ei vor putea valorifica materia de învățare de pe poziții personale, asigurând cooperarea, exercitând și influență asupra studenților. Studenții au posibilitatea, în acest caz, să observe, să analizeze, să compare, să formuleze concluzii etc.

Inițialmente, studenții nici nu conștientizează că ei sunt participanți la „*teatrul a doi actori*”: teoretic-practic, lider-condus, conflictual-neconflictual etc.

Anume această formă de realizare a cursului dinamizează toate funcțiile personalității studentului. El se implică mai activ în procesul comunicativ. Studentul conștientizează, în acest caz, Eu-ul său prin percepția altor persoane. Cu alte cuvinte, se produce identificarea Eu-lui cu Celălalt, în cazul dat cu profesorul, ceea ce îi permite să-și modeleze comportamentul (în sens pozitiv).

Reflexia – alt mecanism psihologic, care permite înțelegerea mai profundă a altei persoane. Totodată, *reflexia* este un proces de explicare, interpretare a comportamentului altor persoane, dar și a propriului comportament.

Prin reflexie, profesorul asigură percepția conștientă a informației. Totodată, mai trebuie menționate câteva mecanisme psihologice, valorificabile în procesul de organizare a activității de învățare a studenților, și anume: sustragerea atenției de la un obiect la altul, de la un rol la altul, de la problemele proprii la problemele altora.

În acest sens, sustragerea atenției poate fi valorificată în favoarea percepției eficiente a materiei studiate prin implicarea în predarea cursului a încă unui profesor (predarea în perechi) sau/și a unor informații vizualizate. În acest mod, atenția se redimensionează spre o persoană nouă, spre schimbarea rolurilor comunicative, spre informații noi etc. Comunicarea didactică în acest proces devine instrumentul de bază. Proiectarea și realizarea formelor netradiționale de organizare a învățării în cadrul universitar presupune valorificarea întregului potențial al comunicării didactice: vizuale,

verbale, nonverbale, neformale, spontane, directe, indirecte, interpersonale.

În contextul acestei abordări, și cursul, și seminarul universitar presupun:

- participarea activă a tuturor actanților în procesul didactic;
- existența oportunităților pentru improvizație și producerea de noi cunoștințe și experiențe;
- realizarea operativă a conexiunii inverse;
- accentuarea laturii praxiologice a învățării;
- modelarea diferitelor relații dintre persoanele implicate în proces;
- existența situațiilor-problemă și rezolvarea acestora prin metode active, netradiționale;
- manifestarea reflexiei etc.

Așadar și cursul, și seminarul universitar pot fi realizate în mod netradițional (pot fi netradiționale).

Aducem câteva exemple de cursuri netradiționale.

Curs academic în doi

Acest tip de curs se axează pe principiul problematizării și al dialogării, prin intermediul cărora studenții sunt activați și implicați în actul de învățare. Cursul academic în doi reprezintă activitatea didactică a doi profesori, care țin o prelegere la același subiect, interacționează între ei și cu auditoriul.

În procesul dialogului dintre profesori și auditoriu/studenți se identifică problema, se analizează situația-problemă, se formulează ipotezele, care permit căutarea soluțiilor de rezolvare a problemei identificate. Important este că acest proces se realizează prin confruntarea a cel puțin două puncte de vedere cu referire la problema discutată sau la calea de rezolvare a acesteia.

Dinamismul activității cognitive a profesorilor provoacă reacții cognitive și comportamentale adecvate ale studenților. Studenții percep în mod vizual modalitățile de realizare a unui dialog, având posibilitatea de a se implica în acest proces.

Cursul-provocare

Acest tip de curs presupune de la bun început introducerea în textul prelegerii a unor erori/greșeli, ceea ce duce la crearea situațiilor-problemă. Cursul-provocare are câteva funcții dominante: formarea la studenți a abilităților de analiză operativă, de orientare în spațiul informațional și apreciere a acestei informații; stimularea învățării; evaluarea operativă și realizarea imediată a conexiunii inverse.

De regulă, acest tip de curs/prelegere se recomandă să fie organizat la finele studierii unei teme sau a unei discipline academice. Proiectarea și realizarea acestui tip de cursuri presupune câteva condiții:

- la începutul orei, profesorul anunță studenții că în conținutul prelegerii vor fi introduse (intenționat) unele greșeli etc.;
- la sfârșitul orei, el prezintă studenților într-o variantă scrisă toate erorile și le

analizează.

Numărul și tipologia greșelilor depinde de conținutul subiectului studiat, dar și de nivelul de pregătire al studenților.

Contextul cursului creează astfel de situații/condiții, care îi determină pe studenți să fie activi: este necesar nu pur și simplu să interiorizeze informația, ci și să o înțeleagă pentru a o analiza și aprecia. Totodată, apare interesul studenților de a găsi erori în discursul profesorului, dar și de a se verifica pe sine.

De menționat că erorile induse în prelegere nu trebuie să afecteze atingerea obiectivelor cursului, ceea ce presupune un nivel înalt de măiestrie din partea profesorului.

Cursul-conferință de presă

Conceptul acestui tip de curs a apărut în urma studierii nevoilor studenților în ceea ce privește dimensiunea învățării, și anume: nevoia de a pune diferite întrebări, nevoia de a discuta, mai ales la etapa actuală.

În cadrul aplicării acestei forme de organizare a învățării, profesorul (sau doi profesori) își îndeplinește funcția de moderator al conferinței de presă, iar studenții – de participanți.

Metodologia realizării *cursului-conferință de presă* include următoarele acțiuni:

- după prezentarea tematicii/subiectului prelegerii, profesorul roagă studenții să înainteze în scris pe parcursul a 2-3 minute întrebări cu referire la subiectul dat;
- timp de 2-3 minute profesorul le sistematizează și începe prelegerea.

Una dintre condiții ține de necesitatea de a da răspuns la toate întrebările studenților și de a aprecia valoarea întrebării ca reflectare a cunoștințelor și intereselor studenților. Profesorul răspunde la întrebări pe parcursul orei sau/și la finele prelegerii.

Totodată, studenții pot pune întrebări și în mod verbal. În același timp, structura cursului trebuie să fie una unitară. Această formă de organizare a instruirii poate fi aplicată la orice etapă a actului de învățare.

Cursul-show

Cursul-show se axează pe vizualizarea informației și demonstrarea acesteia, construind în așa fel situații-problemă cu referire la subiectul studiat.

Se dezvoltă capacitatea studenților de a percepe informația vizualizată, de a o descifra și analiza.

Totuși, funcția vorbirii orale rămâne una importantă, dar complementară față de funcția informației vizualizate. Aplicarea tehnologiilor informaționale moderne deschide noi posibilități de a valorifica în practica educațională academică acest tip de cursuri netradiționale.

Cursul-interviu

Baza acestui tip de curs o constituie comunicarea didactică realizată sub formă de interviu. *Cursul-interviu* se realizează de doi profesori, care împreună stabilesc

scenariul/proiectul activității, formulează întrebările pentru studenți. Studenții, la rândul lor, se aranjează sub forma unui cerc, iar profesorul pune pe rând întrebări, corectează și concretizează răspunsurile.

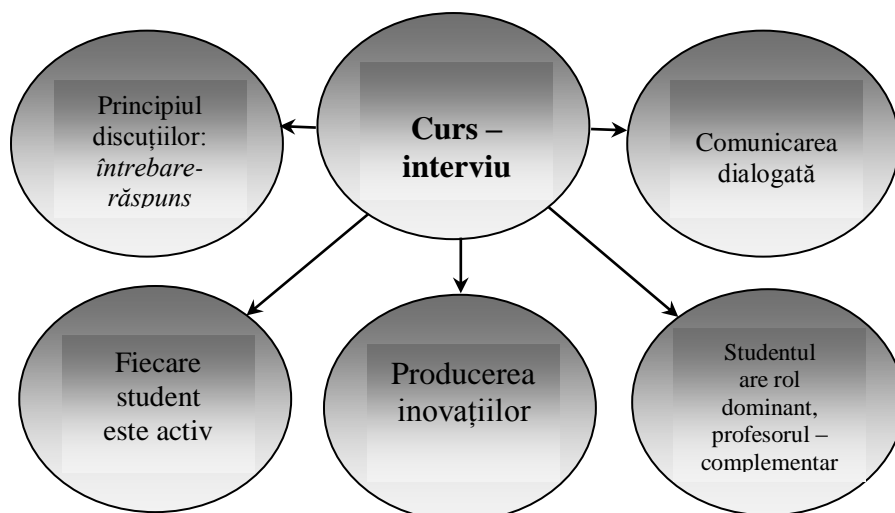

Figura 1. Valențele *cursului-interviu*

Cursul-studiu de caz

Scopul acestei forme de organizare a procesului de instruire constă în dezvoltarea competenței studenților de transfer al cunoștințelor/experiențelor în rezolvarea noilor situații, a noilor probleme. Este cea mai eficientă formă de învățare. În cadrul acestui curs, studenții iau de sine stătător decizii, găsesc modalități de rezolvare a situațiilor etc.

Cursul se construiește în conformitate cu următoarele demersuri:

- probleme teoretice sunt prezentate de către profesori;
- exemple de situații sunt prezentate de către profesori;
- rezolvarea situațiilor de caz sunt rezolvate de către studenți;
- schema se repetă în baza altor situații.

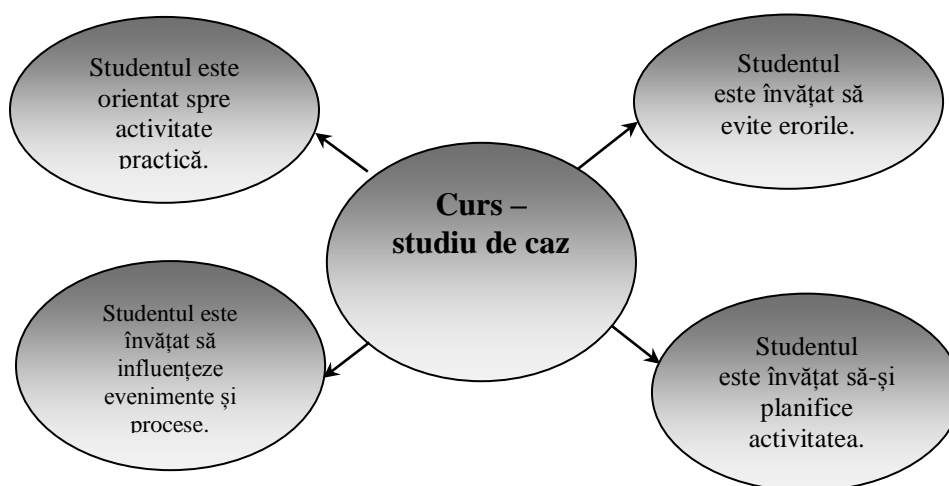

Figura 2. Valențele *cursului-studiu de caz*

Cursul/seminarul universitar tradițional/netradițional ca mijloc de asigurare a continuității ciclurilor învățământului superior

Cursul și seminarul universitar ca forme de organizare a activității de instruire fac parte din sistemul categoriilor științelor educației, care, alături de funcțiile lor principale,

asigură realizarea continuității ciclurilor învățământului superior prin:

1. Valabilitatea, aplicabilitatea și transferul acestor forme de la un ciclu la altul.
2. Asigurarea formării graduale a competențelor profesionale pe parcursul ciclurilor de învățământ superior.
3. Asigurarea aplicării strategiilor didactice și a tehnicilor de învățare pe parcursul ciclurilor de învățământ superior.
4. Gestionarea diferitelor tipuri de activități didactice determinate de aceste forme de organizare a învățării, dar și de specificul ciclului respectiv de învățământ superior.
5. Deschiderea spre noi forme de învățământ, dar și spre extinderea funcțiilor formelor tradiționale de organizare a procesului de învățământ.

Desigur, cursul și seminarul universitar, realizând aceleași funcții la toate ciclurile învățământului superior, realizează și funcția de asigurare a continuității ciclurilor pe diferite dimensiuni ale actului de învățare. Chiar dacă se schimbă demersul conținutal al cursului/seminarului universitar la diferite cicluri ale învățământului superior, aceste forme direcționează, prin specificul și funcțiile lor, întregul proces de învățare și nu permit devierea de la normele didactice ce vizează corelația ”forme-conținuturi-metode”. Niciun proces didactic nu poate fi realizat în afara unei sau altei forme organizaționale. În acest context, constatăm că, dacă dorim să asigurăm continuitatea ciclurilor învățământului superior cu referire la curriculumul academic și la aplicarea strategiilor didactice interactive, atunci acest deziderat presupune că la toate trei cicluri trebuie să apelăm atât la forme tradiționale de organizare a învățământului, cât și la forme netradiționale.

Concluzii

Cursul și seminarul universitar, reprezentând forme de bază ale organizării activității didactice în cadrul universitar, sunt în același timp modalități de realizare a continuității în formarea profesională graduală a studenților pe parcursul ciclurilor învățământului superior. Pe de o parte, formele de organizare a activității didactice reprezintă categorii pedagogice constante, invariante în raport cu funcțiile lor; pe de altă parte, ele se dezvoltă, apar noi forme (netradiționale) de organizare a procesului de învățare.

Bibliografie:

1. Guțu VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
2. Cristea S. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
3. Guțu VI. *Proiectarea didactică în învățământul superior*. Chișinău: CEP USM, 2007.
4. Мухина С.А., Соловьева А.А. *Нетрадиционные педагогические технологии в обучении*. Ростов на Дону: Феникс, 2004.